

BUITEN

4^E JAARGANG N^O. 45.

ZATERDAG 5 NOVEMBER 1910.

Foto Aug. F. W. Vogt.

HET KASTEEL CROY.
BINNENZIJDEN VAN HET INRIJPAVILJOEN.

INHOUD:

OVERZICHT VAN DE WEEK.	BLZ. 530
DE STERRENHEMEL IN NOVEMBER, DOOR A. A. N.	530
PARIJS TIJDENS DE REVOLUTIE (SLOT)	531
HET KASTEEL CROY, DOOR DR. C. F. XAV. SMITS, GE- ILLUSTREERD.	BLZ. 529 EN 532-534
LIMBURGSCH SAGEN EN LEGENDEN, D. A. F. V. BEURDEN	534
EEN MECKLENBURGSCHE BUITENMAN, DOOR G. CARELSEN	534
DE CAMERA IN DEN HERST, DOOR DR. HIERONYMUS KNIPS, GEILLUSTREERD	535
SINT MARTEN IN LIMBURG, DOOR A. F. V. BEURDEN	BLZ. 537
BOERENSPREKWOORDEN OVER OCTOBER	537
EEN ORIENTEERINGS-SYSTEEM VOOR LUCHTSCHEPEN	537
DE WESTFRIESCHE BOERDERIJ, DOOR P. FRANSEN Jz., GEILLUSTREERD.	538
TREKVOGELS, DOOR W.	540

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Alle kopij, ook die met illustraties, zoomede afzonderlijke illustraties (fotografieën, teekeningen, enz.), gelieve men te zenden aan de redactie, Rokin 74-76, Amsterdam. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

De uitgevers verzoeken beleefdelyk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Het auteursrecht voor den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de Wet van 28 Juni 1881, Stbt. No. 214.

OVERZICHT VAN DE WEEK.

22 OCTOBER. Kapitein Madiot, een militaire aëroplaan besturende, doet een doodelijken val op het vliegterrein te Douai.

Veniseles, de pas opgetreden Grieksche minister-president, biedt den koning zijn ontslag aan wegens een manifestatie der Kamer die hij als een votum van wantrouwen beschouwt.

23 OCTOBER. In Zwitserland wordt het beginsel der evenredige vertegenwoordiging voor de verkiezingen van den Bondsraad bij referendum verworpen.

24 OCTOBER. Noodweer in de provinciën Napels en Salerno en op het eiland Ischia. Overstromingen richten groote woestingen aan; alleen te Cetara zijn 200 dooden.

25 OCTOBER. Bezoek van keizer Wilhelm, de keizerin en prinses Victoria aan het Belgische hof.

Opening der Fransche Kamer. Begin der interpellaties over de houding der regeering tijdens de spoorwegstaking.

Het Grieksche parlement wordt ontbonden.

27 OCTOBER. De Tweede Kamer besluit het afdeelin-
sonderzoek over het ontwerp in zake kustverdediging voorloopig te verdagen, totdat van de regeering de toegezegde toelichting ontvangen zal zijn.

Bij den Duitschen Rijksdag wordt een wetsontwerp ingediend op de scheepvaartrechten, waarin de bepaling voorkomt, dat op de rechten van Oostenrijk en Nederland geen inbreuk wordt gemaakt.

28 OCTOBER. De Tweede Kamer beëindigt de algemeene bes-
chouwingen over de bakkerswetten; de verdere behandeling wordt tot later verdaagd. Aangenomen wordt een motie-
Troelstra-de Klerk, waarbij aan de regeering in overweging wordt gegeven, een regeling van den arbeidsduur in verband met de voorgedragen amendementen in de wet op te nemen.

29 OCTOBER. Blijkens een officieel bericht uit Suriname, wordt de Corantijn-expeditie voortgezet.

Buitengewoon rumoer in de Fransche Kamer naar aanleiding van een onvoorzichtige uitspraak van Briand, die een half uur lang aan de scheldwoorden van de uiterste linkerzijde blootstaat.

DE STERRENHEMEL
IN NOVEMBER.

HET volgende overzicht geeft den stand der Sterrenbeelden in den vóóravond (te ongeveer 8 uur):

Zenith: Andromeda, Cassiopeia, Cepheus, Hagedis;

Noorden: Grootte en kleine Beer, Draak;

Noordoosten: Giraffe, Lynx, Tweelingen;

Oosten: Eridanus, Orion, Perseus, Stier, Wagenman;

Zuidoosten: Driehoek, Ram, Walvisch;

Zuiden: Kleine Paard, Pegasus, Zuider Visch, Visschen, Waterman;

Zuidwesten: Dolfijn, Steenbok;

Westen: Arend, Hercules, Lier, Ophiuchus, Pijl, Vos, Zwaan.

Ofschoon de Melkweg te 8 uur door het Zenith loopt, vrijwel van Oost naar West, is hij in de sterrenbeelden, die in top of zeer hoog staan, Cepheus, Cassiopeia en Perseus, te weinig helder om sterk de aandacht te trekken.

De veranderlijke ster *Mira Ceti* is in een goeden binocle nog maar heel even zichtbaar en neemt nog steeds af. Er zijn deze maand drie *Algol minima* geschikt waarneembaar, den 19^{en} even na, den 22^{en} even vóór middernacht, den 25^{en} te 8 uur.

Het *Zodiakaallicht* is vooral in de eerste helft der maand nog uitstekend in den nanacht boven den Oostelijken horizon waarneembaar; later hindert de maan, die 23 Nov. een Laatste Kwartier vertoont. Den *Gegenschein* zal men niet kunnen vinden. In de eerste helft der maaand hindert de planeet Saturnus, die 27 October in oppositie met de zon was. Daarna dient men het L.K. af te wachten, maar dan nadert het zoo uiterst zwakke schijnsel te dicht tot den Melkweg.

Van 13 tot 18 November vertoonen zich *vallende* sterren, voornamelijk in den nanacht, met een straalpunt in den Leeuw, tusschen de sterren ζ en ϵ . Naar dit straalpunt heeten zij *Leoniden*. Zij zijn als afval te beschouwen van een in 1866 verschenen komeet. Verder verschijnen er van 17 tot 23 November in den vóóravond vallende sterren met een straalpunt bij de ster γ Andromedae. Zij heeten *Andromediden*, of, naar de beroemde komeet van Biela, waarvan zij eens deel uitmaakten, *Bieliden*. Ik stelde vroeger al eens in het licht (Buiten II, N°. 45), hoe de Bieliden zich in tegenstelling tot de Leoniden langzaam bewegen, hoe men deze eigenaardigheid aan den zin der beweging van de beide kometen toeschrijft (die van 1866 was teruglopend, die van Biela rechtlopend), en hoe de langzame beweging der Bieliden verband houdt met het feit, dat zij in den vóóravond gezien worden.

De *tijdsvereffening* bereikt begin November een minimum en neemt dan tot half Februari aldoor toe. In de eerste helft der maand is de zon ruim een kwartier, 1 December nog 11 minuten bij de klok vóór.

Mercurius en *Venus* zijn niet waarneembaar; *Mars* en *Jupiter*, pas uit de morgenschemering te voorschijn gekomen, nauwelijks.

Saturnus prijkt als ster der eerste grootte den ganschen nacht aan den hemel; de planeet beweegt zich langzaam terug, d. i. Westwaarts, in het sterrenbeeld Ram. Zij is ook voor kleine kijkers met een vergrooting van 50 à 70 malen een zeldzaam belangwekkend object.

Den 2^{en} November zal er een *zonsverduistering* plaats hebben, die behalve in de Stille Zuidzee ook nog in Japan, Mantsjurie en Noordoost-Siberië als een partiele eklips zichtbaar is; evenzoo in Aljaska, doch daar schrijft men dan pas 1 November.

In den nacht van 16 op 17 November is er een *totale maan-eklips* in Nederland zichtbaar, onder zoo buitengewoon gunstige omstandigheden als maar zelden voorkomen. De volle maan zal te 11u 4m (Amsterdamschen tijd) in de schaduw der aarde treden, na dan al sedert een uur gedeeltelijk door de halfschaduw te zijn verduisterd, maar dat is nauwelijks te zien. Van 12u 15m tot 1u 6m na middernacht is de maan geheel in de aardschaduw gedompeld, en dus totaal verduisterd en pas te 2u 17m prijkt zij weer geheel rond als volle maan aan den hemel. Als het weder ons begunstigt, zal het belangwekkende verschijnsel in zijn geheele verloop goed gevolgd kunnen worden, daar de maan den 16^{en} 's avonds reeds vóór zonsondergang opkomt en den 17^{en} pas 's morgens te kwart over zes ondergaat.

Een maaneklips biedt de beste gelegenheid om zich door persoonlijke waarneming van den bolvorm onzer aarde te overtuigen: niemand heeft nog ooit de schaduwgrens anders dan zuiver cirkelvormig gezien. Reeds voor het bloote oog lijkt de rand der schaduw onscherp en vaag, en bij het gebruik van vergrootende instrumenten, een binocle of een kijker, neemt deze vaagheid toe. Merkwaardigerwijs lijkt de schaduw bijna 2°, grooter dan men uit de afmetingen van zon en aarde en de afstanden, die hier een rol spelen, zou opmaken. Deze vergrooting der aardschaduw, den astronomen reeds lang bekend, is te danken aan de aardatmosfeer, waarin de langs den aardbol strijkende zonnestralen een breking, d. i. dus een afwijking van hunne oorspronkelijke richting, ondergaan. De aardatmosfeer is tevens oorzaak, dat de schaduwkegel, dien de aarde werpt, niet geheel duister is: men zal 16 November a. s. de maan ook bij de „totale” eklips nog duidelijk in een roodachtig licht kunnen zien. De kleur is gemakkelijk te verklaren. Onze dampkring laat het roode licht veel gemakkelijker door dan de andere kleuren: iedereen heeft wel eens opgemerkt, dat de zon bij opkomst of ondergang rood is. Als dus de atmosfeer nog een weinigje licht doorlaat en na breking in den schaduwkegel op de verduisterde maan werpt, kan dit licht wel niet anders dan rood zijn. Er zijn echter gevallen geweest, waarin de aardatmosfeer zoo ondoorzichtig was, dat de maan werkelijk in de aardschaduw geheel verduisterde en dus ook dit zoogenaamde *koperkleurige licht* verdween. Met name is dit opgemerkt in 1883 en 1884, toen na de geweldige uitbarsting van Krakatau een groote hoeveelheid zeer fijn verdeelde asch maanden lang in den dampkring bleef zweven. Aan dezelfde oorzaak werden de prachtige roode schemeringen toegeschreven, die velen zich uit die jaren zullen herinneren.

Totale maansverduisteringen, hoe interessant ook, hebben voor de astronomen lang niet de hooge beteekenis van de totale zonsverduisteringen. Zij zien in een totale maaneklips hoofdzakelijk een welkome gelegenheid voor het waarnemen van *sterbedekkingen*. In gewone omstandigheden heeft bij de bedekking eener ster door de in haar baan voortschuivende maan altijd óf de intrede óf de uittrede plaats aan den lichten maansrand, in welker onmiddellijke nabijheid de meeste sterren onzichtbaar worden. Een totaal verduisterde maan biedt de eenige gelegenheid, waarbij ook zwakkere sterren bij in- zoowel als bij uittrede kunnen worden waargenomen. Voor den historicus zijn de maansverduisteringen — niet alleen de totale, maar ook de partieele — van zeer groot gewicht. De vele in de litteratuur der Oudheid voorkomende berichten omtrent maaneklipsen leveren hem n.l. vaak de juiste gegevens voor het chronologisch vastleggen van historische gebeurtenissen. Dat de waargenomen eklipsen trouw, o.a. door Chineezen, Chaldaeërs, Egyptenaren en Grieken werden opgeteekend, is begrijpelijk, als men bedenkt welk een belangrijk hulpmiddel voor de tijdrekenkunde de maan in het algemeen, de maaneklipsen in het bijzonder voor deze volken waren. Voor de oudtijds bij uitstek op de praktijk gerichte sterrekunde was het van groot gewicht de volle manen te kunnen voorspellen. In heete landen, om maar eens iets te noemen, zullen de groote karavaanreizen allicht bij voorkeur op heldere maannachten ondernomen zijn.

Wie nu volle manen wil voorspellen, moet zoo nauwkeurig mogelijk uit de waargenomen volle manen de periode berekenen, waarin zij elkander opvolgen, de zoogenaamde *synodische maand* (29.5306... dagen). Het oogenblik van Volle Maan nu is het scherpst aan te geven door het gemiddelde te nemen van begin en eind eener maaneklips. Zoo is reeds zeer vroeg de synodische maand op 29.53 dagen bepaald. Ook was o.a. den Chaldaeërs bekend, dat na 235 synodische maanden een maaneklips weer bij denzelfden stand der maan tusschen de sterren te zien is, een feit, waarvan zij de beteekenis verstonden: is de Volle Maan op dezelfde plaats aan den hemel te vinden, dan is ook de zon, die immers steeds recht tegenover de Volle Maan staat, weer op dezelfde plaats aan den hemel teruggekeerd. Met andere woorden: de 235 synodische maanden, bijna 6940 dagen, bevatten een geheel aantal jaren, en wel 19, zooals de wisseling der jaargetijden en allerlei andere waarnemingen konden leeren. Op deze wijze heeft men reeds vele eeuwen vóór Christus in Babylon en Egypte met behulp van maaneklipsen het jaar op 365½ dagen bepaald. Volledigheidshalve stip ik aan, dat de lengte van het jaar ook wel langs anderen weg met primitieve hulpmiddelen te vinden is, uit de geregelde waarneming van het punt, waar de zon opkomt of ondergaat, uit de aanwijzingen van den Gnomon of zonnwijzer, enz.; zonder twijfel heeft echter de hier besproken cyclus van 235 synodische maanden (meestal *cyclus van Meton* *) of maancyclus genoemd), aan de Ouden de gemakkelijkste en scherpste bepaling van het jaar aan de hand gedaan.

Ook voor onzen kalender is de cyclus van 19 jaar nog steeds van nut. Ik deelde vroeger al eens mede (Buiten II, No. 14), dat, zoo men een jaartal, met 1 vermeerderd, door 19 deelt, de rest der deeling het zoogenaamde *Gulden getal* oplevert, dat bij de berekening van den Paaschdatum een belangrijke rol speelt. De eigenlijke beteekenis van den cyclus van Meton voor onzen op het zonnejaar van 365½ dagen gebaseerden kalender is: na 19 kalenderjaren vallen de maaneklipsen (voor de zonsverduisteringen is het trouwens niet anders) weer op den zelfden datum. Zoo was er ook den 15^{en} November 1891 een totale maaneklips. Is dit een geschikt hulpmiddel voor de voorspelling der eklipsen, reeds de Chaldaeërs hadden een nog veel beter middel in een anderen cyclus, den *Saros*, waarover ik een andermaal eens iets hoop mede te deelen.

A. A. N.

*) Deze schrijfwijze schijnt de juiste te zijn.

PARIJS TIJDENS DE REVOLUTIE.

(Slot).

ACHT dagen later, den 3^{en} Mei, vroeg de arts van den directeur der gevangenis Merlin, met dezen dineerend, zoo in den loop van 't gesprek, hoe toch sir Sidney, dien hij bij zijn laatste maandelijksch bezoek aan de Temple niet meer ontmoet had, het verblijf te Fontainebleau beviel... ..Groote verbazing bij Merlin. — „Te Fontainebleau?!” De boden worden binnengeropen; er wordt naar alle zijden om inlichtingen gezonden. Van het Directoire worden dringend inlichtingen bij den minister van politie Dondeau gevraagd — bij Dondeau, jawel, die nu vergeten is — die zich direct tot het centraal-bureau wendt, vanwaar men naar het ministerie van marine draaft, dat weer aan de Temple informatie's vragen laat: en zóó kwam de zaak uit, nèt nog vroeg genoeg om ze niet uit de Engelsche bladen te vernemen, die den triomfantelijken intocht van den commodore en zijne vrienden binnen Londen berichtten. Heel Engeland leefde in de geschiedenis en het circus Astley speelde achthonderdmaal achtereen een pantomime: „De gelukkige ontsnapping of de terugkeer in het vaderland”, waarin de politie van het Directoire in breede trekken bespot werd. De slag voor deze laatste was hard;

zóó hard, dat zij zelfs de schuldigen niet durfde aanpakken: Boniface alleen verloor zijne betrekking en werd gearresteerd. De arme man, die toen het hem voor den wind ging, het jacobisme had verwaarloosd, werd weer een vurig aanhanger van de anarchie, zoodra hij zonder baantje was; naar eene strafkolonie verbannen na de geschiedenis met de helse machine, stierf hij in het jaar XII op de Seychelles-eilanden.

* * *

Wat den trouwen John aangaat, hij werd Turk. Sidney Smith, erkentelijk aan zijne bevrijders, nam hen mee naar Constantinopel, en daar vond Tromelin, Phélippeaux, Legrand en Wiscowisch terug. Strijden tegen Bonaparte die Syrië had bemeesterd, was wederom de koninklijke belangen dienen. Tromelin vroeg dus van sultan Selim een rang in het Ottomaansche leger. Tot majoor van de infanterie benoemd, volgde hij als luitenant-kolonel Phélippeaux op, die te St. Jean d'Acre gesneuveld was. Toen Bonaparte teruggedrongen was, voegde hij zich bij Hussein-capitan-pacha en maakte met hem al de veldtochten in Egypte en Syrië mee. Dat duurde vier jaren, waarna hij door heimwee overmeesterd, naar Frankrijk terug voer. Zijn naam was, sedert 1802, geschrapt van de lijst der emigranten en de afgekondigde amnestie verzekerde hem een rustig bestaan: hij landde te Morlaix, zag de kloktoeren van Sainte-Melaine terug en aan de rivier, aan het uiteinde van Beaumont eveneens zijn oud kasteel van Coatserho, waar hij was geboren, en waar hij zich thans weer vestigde, vast besloten rustig te gaan leven met zijne vrouw, die hem zoo heldhaftig in de verschillende beproevingen had bijgestaan, en zijne twee zonen, in de verbanning geboren en die hij een minder bewogen leven toedacht; hij regelde zijn zaken en bracht zijn leven in rustige lijn, verlangend naar rust en afzondering; maar het lot bestemde het anders... .. Drie weken later, den 11^{en} April 1804, om 11 uur 's avonds, luidden gendarmes van de brigade van Morlaix, aangevoerd door een afgevaardigde van den algemeenen commissaris van politie van Brest, aan de poort van het kasteel, maakten het geheele huis wakker, en arresteerden John-Tromelin-Pacha, die denzelfden nacht in een postkoets werd weggevoerd. Den 15^{en} werd hij opgesloten in de Abdij als „verdacht van in relatie te staan tot de vijanden van den Staat”, eene voor dien tijd gevaarlijke beschuldiging, wyl het proces Georges toen in vollen gang was, en de politie in elken nieuw ontscheepten een mogelijken moordenaar van den eersten Consul vermoedde.

Zijn antwoorden bij de twee eerste verhooren, die hij moest ondergaan, getuigen van een zekeren afkeer voor verdere avonturen. Eerst hield hij zich in, en bleef zeer lakoniek; vervolgens zich door de amnestie gedekt wetend, vertelde hij zijn geheele leven, en toen eerst kende de politie de ware gedaante van John Bromley, die nooit was verdacht geworden. Het verhaal van Tromelin was waardig en eenvoudig: hij noemde als de daders alleen Phélippeaux, die dood was, of Engelschen buiten het bereik der politie en toen men hem vroeg welke van zijne medeplichtigen toch wel de rol der officieren hadden durven spelen, antwoordde hij: „Twee mannen zonder beteekenis”, waardoor hij twee van zijne vrienden het leven redde, want Legrand was in dien tijd thuis teruggekeerd, en Boisgirard danste nog steeds aan de Opera. Zelfs, indien men een onbescheidenheid van Réal wil gelooven, had de erkentelijkheid van Sidney Smith aan den knappen danser een rang, en een traktement van hoofdofficier in den dienst van den Sultan verschaft; behalve dus zijn gage van „vijfde zephir”, inde hij zodoende 8 à 900 frs. per maand; en de abonnés van de Opera vermoedden niet, dat zij de evolutie's van een kolonel van het Turksche leger toelichten.

De openhartigheid van Tromelin, het verhaal van zijn daden, trokken de attentie van Napoleon: men deed den gevangene inzien, dat de keizer vol bereidwilligheid was voor dappere lui, en dat hij gaarne toewijding zag. Deze edellieden, die alleen geleerd hadden om te vechten, benijdden allen het lot van de officieren, die de „usurpateur” in zijn gevolg met zich door de heele wereld voerde: maar om in 't leger dienst te kunnen nemen, moest men zich eerst onderwerpen en de overgang was moeilijk. Tromelin redde er zich met elegantie uit: „Ik dank den „keizer mijn vaderland en het geluk te midden van mijn familie „te leven”, schreef hij; „ik betreur het dat ik van uit de gevangenis hem mijne diensten aan moet bieden: mijn vrije „wensch zou zeker echter geen schaduw werpen op mijne loyale gevoelens... ..” De deuren van de Abdij gingen voor hem open: een jaar later ontving Tromelin zijn aanstelling van kapitein: in 1809 was hij kolonel; chef van den staf van „la grande armée” in 1813 en bij Waterloo, generaal van een divisie, die het laatst op het slagveld bleef.

De Restauratie bleef den dapperen krijgsman die zijn leven zoo vaak voor de koninklijke belangen had veil gehad, slecht gezind, en generaal Tromelin, baron de l'Empire, werd op non-activiteit gesteld. Pas in 1820 werd men hem beter gezind en werd hij tot inspecteur van de infanterie benoemd. Hij stierf op zijn kasteel van Coatserho, den derden Maart 1842; hij was toen Groot-officier van het Legioen van Eer en burgemeester van Ploujean, zijne geboorteplaats. Voor zijn sterven had hij order gegeven al zijne papieren te vernietigen en nadrukkelijk verzocht, dat geen eer aan zijn stoffelijk overschot zou worden bewezen.

Foto Aug. F. W. Vogt.

HET KASTEEL CROY. INRIJ-PAVILJOEN.

HET KASTEEL CROY.

HET was een donkere en regenachtige Bamisavond . . . . 't Was doodelijk stil in de flauw-verlichte zalen van 't oud-adellijke slot, waar Jonker Wolfaert met zijne eenige dochter Jacoba aan het smeulende haardvuur nederzat. Jonkheer Wolfaert was wel een zéér voorkomend, maar toch waardig, een vriendelijk, maar toch ingetogen edelman. Ofschoon reeds van gevorderden leeftijd, had hij toch nog niet de sporen van jeugdige schoonheid verloren.

Zijne gade was hem reeds vroeg door den dood ontrukkt, en de vele bloedige tweespalten, die Brabants' oude ridderscharen herhaaldelijk dunden, hadden in hem den lust voor het krijgsleven doen verdwijnen.

Juffer Jacoba was eene jonkvrouw van beminnelijk karakter. Door alle edelen der omgeving gaarne gezien, waren 't toch vooral de jeugdige baron van Merefourt en een der Heeren van Doirne, die naar de hand der jonkvrouw dongen. . . . .

Deze en dergelijke romantische verhalen, die zich door allerlei fantastische bijzonderheden — naar 's schrijvers mate van verbeelding — zoo gemakkelijk laten opkleuren, hangen als geheimzinnige nevels over de grachten en kanteelen onzer oude burchten. . . . . Daarom juist zijn ze zoo bekoorlijk! . . . . .

En 't is juist in den herfsttijd, als de woelige jeugd door de ruige bosschen doolt, om Sint-Maartenshout bijeen te garen, als iedere voetstap door 't geritsel der blaren, alom van de boomkruienen in bonte kleuren neergevallen, van verre gehoord wordt, als eindelijk ook de killige najaarswinden door de boomen fluiten en de roestige windvanen op de torenspitsen der kasteelen piepen, dán is het juist, dat die grijze en geheimzinnige nevels ons 't meest intrigeeren.

In de lange najaarsavonden bladeren wij immers zoo gaarne in de sagen der oude kasteelen van Brabant: wij zouden die nevels van mysterie en geheimzinnigheid, die ze omhullen, zoo gaarne wégvagen, om door te dringen in die stoere heiligdommen, daar alom oprijzend uit hun stille, strakke grachten.

Maar, helaas! — De nevels blijven dicht neerhangen, ja, zij verdichten zich zelfs naarmate de lieve lentezon, die het ontstaan der kasteelen helder bescheen, reeds lang, lang, ten ondergang neeg.

Nevelen van duisternis en geschiedkundige onzekerheid hangen er ook om 't fraaie Brabantsche kasteel van Croy, dat door de zeldzaam-fraaie en keurig-verzorgde platen van „Buiten" thans wereldkundig gemaakt wordt.

Dit oude en sierlijke gebouw, van hooge en onderling zeer verschillende hoek- en uitkijktorens voorzien, door grachten, helder en breed als de daaromtrent vlietende Mierle omspoeld, wordt terecht voor een der schoonste kasteelen van de Meierij van Den Bosch gehouden.

Een deels woeste, doch zeer weelderige houtwas, die hoofdzakelijk uit geurige dennen en droomerige pijnboomen bestaat, omlijst schier alom dit oud-adellijk lustoord, waar vriendelijke — den vogelzang alom weerkaatsende — lanen den in dit natuurschoon ruimer ademenden stedeling heenvoeren.

Toen ik daar zooveen zeide, dat het kasteel van Croy tot een der schoonste burchten van Brabants' oude Meierij van 's-Hertogenbosch behoorde en dat het ook thans nog tot een der fraaiste lustoorden van ons gewest mag gerekend worden, rezen daar voor mijn geest op de nog heden zoo belangrijke kasteeltorens en burchten van Herlaer (thans weer in veiling), Haenwijck en Ruwenberg (allen onder St. Michiels-Gestel), het historierijke en goed-ouderhouden Maurick onder Vught, het uitgestrekte Stapelen onder Boxtel, de stille Nemelaer onder Haaren, de fraai herstelde en boomrijke Wamberg onder Berlicum, het vereenzaamde Heeswijk, het spierwitte Zwanenburgh onder Beugt (Dinther), het duffe en diep-ervallen Zwijnsbergen onder Helvoirt, het uit zijne desolatie thans weer blij oplevende Henkenshage (S. Oedenrode: zie „Buiten" afl. Maart 1910), het kolossale kasteel van Gemert en het oud-strategische slot van Helmond met zijn vier rolronde hoektorens.

Met deze voornoemde Meierijsche kasteelen — wij behoeven ze niet allen te vermelden — kan Croy met glans den toets van vergelijking doorstaan.

Het gaat natuurlijk tegen de hoogte op, om hier ten bewijze van dit laatste gezegde in bijzonderheden te treden, vooral ook omdat daardoor ons opstel te wijldloopig zou worden.

Met behulp onzer fraaie afbeeldingen, die den tekst verluchten, zullen wij ons uitsluitend tot het haast onbekende Croy en — met een paar woorden — ook tot de gemeente, waartoe het thans burgerlijk behoort, bepalen.

Het kasteel van Croy, in de XVIIIde eeuw ook „Krooi" geschreven, is — zooals wij reeds aanmerkten — een zeer fraai en voornaam slot. Het is gelegen in het voormalige kwartier van Peelland, dat het vierde rad aan den wagen der oude Meierij van den Bosch genoemd wordt.

Het kasteel, voormeld, behoort thans tot het arrondissement

Foto Aug. F. W. Vogt.

VOORZIJD E VAN HET KASTEEL CROY.

van Eindhoven, en ligt omtrent drie uur ten Noord-Oosten van deze stad.

Omtrent één uur gaans van Helmond verwijderd, (N.W.), bevindt het kasteel van Croy zich toch het dichtst bij Stiphout, waarvan het slechts een half uurtje verwijderd is.

Daar men echter via Stiphout tevergeefs eene behoorlijke communicatie zou zoeken, raden wij den lezers van „Buiten”, die Croy willen bezoeken, aan, van Aarle-Rixtel uit den weg naar het kasteel op te gaan. Laatstgenoemd dorp ligt ook slechts een half uur van het kasteel en is bovendien door een stoomtram met Den Bosch en Helmond aangesloten. Gemeentelijk behoort Croy onder Stiphout. Voorheen echter — vóór het jaar 1643 — schijnt 't evenwel, dat 't steeds onder Aarle-Rixtel heeft behoord. In de XVIIde eeuw, in gemeld jaar, had de overgang van het kasteel uit de gemeente Aarle naar 't gebied van het nabijgelegen Stiphout op koninklijk bevel plaats gevonden.

Nadat immers koning Filips IV van Spanje, den 30en Januari 1643, aan Don Franciscus de Mello, Markies de la Tor de Laguna te Madrid, de vereischte volmacht gedemandeerd en verleend had, om de heerlijkheid Stiphout benevens het slot van Croy „wettelijk ende erfelijk op te draighen aen Joncer Jan Baptista van Elen, Heer van Gasborre”, Raad en Rekenmeester van Zijner Majesteits-Rekenkamer van Brabant, is het kasteel Croy sedert dien tijd — tot op heden — steeds met Stiphout vereenigd gebleven.

De Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden, aan wie sedert 1629 's-Hertogenbosch — door de inneming onder Frederik Hendrik — behoorde, beweerden echter, dat de heele Meierij dezer stad en dus ook de soevereine macht over de heerlijkheden van die landstreek, sedert 1629 eveneens aan voornoemde Staten-Generaal toekwamen, en gelastten diensvolgens den Advocaat-Fiscaal, zich op hun gezag en in hunnen naam tegen de rechtmatigheid van den verkoop, door den Koning van Spanje met Jonkhr. Jan Baptista van Elen gesloten, verzet aan te teekenen, en een geding aanhangig te maken. De nieuw-aangekomen Heer van Croy en Stiphout verkoos evenwel eene minnelijke schikking met de Staten-Generaal boven een proces om de wettigheid van den eigendom. Hij sloot herhalve eene nieuwe akte van overeenkomst — thans met de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden — die nu bij resolutie van 29 Juni 1646 de gesloten voorwaarden van verkoop van Croy met Stiphout enz. bezegelden.

Uit het voorgaande blijkt dus duidelijk, dat de gemeente Stiphout niets anders dan de tweede- of stiefmoeder van het eens zoo vermaarde Croy geweest is, daar dit kasteel oorspronkelijk bij Aarle behoorde. Stiphout zelf boezemt ons dan ook — uit geschiedkundig oogpunt, — weinig belang in, wat zijne betrek-

kingen tot Croy aangaat. De bevolking van dit dorp — uit omtrent zevenhonderd zielen bestaande, — leeft voor 't grootste gedeelte van den landbouw, terwijl een klein deel zijn bestaan zoekt in het weven, waarmee het echter slechts een schamel stuk brood verdient.

Het dorp Stiphout is eene oude gemeente. Reeds in 1292 den 26en Juli gaf Hertog Jan I de ratificatie der grensscheiding van Stiphout en Mierloo uit.

Juist eene eeuw later vind ik weer melding gemaakt van Stiphout, dat den 5en November 1392, tegelijk met de cijnzen en heerlijkheden van Rixtel, Beek, en Aarle verpand wordt.

Of Daniël van Stiphout, genoemd in den voormelden brief van Hertog Jan I, d.d. 26 Juli 1292, werkelijk „Heer van Stiphout” geweest is, vermogen wij niet te bevestigen. Vermoedelijk is dat echter wél het geval geweest.

De eerste Heer van Stiphout, dien wij met zekerheid en met name vermeld vinden, heette Jan Oudart, Heer van Creveld, Rixtel, Aarle, Beek en Stiphout. Gehuwd met Vrouwe Catherina de Blonde, behoorde hij vele jaren tot de Raadsheeren van hertog Filips en Maria van Bourgondië en van (keizer) Maximiliaan van Oisterwijk. Jan Oudart en zijne gade liggen begraven in de Sint Gudule-hoofdkerk van Brussel, en volgens het grafschrift is deze eerste Heer van Stiphout den 11en November 1493 overleden.

Ik kan het niet nalaten, hier iets aan te halen, dat mr. C. van der Aa in zijn Oud-Nederland (Croy) van Stiphout in Peelland vertelt.

Diens redeneering komt hierop neer: de vroegste bewoners van Peelland, bekend als afstammelingen der oude Menapiërs (van wie Caesar, Plinius en Tacitus gewagen) gaven zich gaarne aan brooddronkenheid over.

Dezen major bewijst hij met de grappige naamaflading der Brabantsche Peel van het Latijnsche woord „*petulans*”, dat „*dartel*” beteekent, „omdat de oudtste bewoners een vroolijk leven leidden” en omdat die moerasbewoners „om hunne brooddronkenheid vermaard, zich het leven recht deden gelusten”. Daar nu ook Stiphout en Croy tot die „*petulantes*” behoorden, moesten ook zij tot die „om hunne brooddronkenheid vermaarde” Peellanders gerekend worden.

Nadere redenen om die brooddronkenheid te bewijzen, zochten wij tevergeefs. Overigens veroorloofde de geringe mate van welstand den bewoners dezer dorpen weinig „brooddronkenheid”.

Dergelijke praatjes weerlegt men dan ook niet; ik vond ze echter te mooi, om ze niet (tusschen haakjes) in dit verhaal te vlechten.

Keeren wij thans naar Croy terug.

Foto Aug. F. W. Vegt.

HET KASTEEL CROY. ACHTERZIJDE.

Wat de vroegste bezitters van Croy aangaat, dunkt mij, dat J. B. Grammaye in *Taxandria*, pag. 76, een goede verklaring geeft. Hij veronderstelt, dat „Croy” alleen aan de illustre familie „de Croy” zijn benaming ontleent: m.a.w. hij houdt ’t er voor, dat „Croy” een oude familienaam is, en dat dus het kasteel omtrent even oud kan zijn als de familie of ’t geslacht de Croy zelf. (Slot volgt). Dr. C. F. XAV. SMITS.

LIMBURGSCHE SAGEN EN LEGENDEN.

DE HEER VAN BORN.

OP het kasteel van Born huide omstreeks 1800 een heer uit het geslacht der Lerodts. Hij had vele sonderlinge gewoonten en sliep in den toren, alhoewel hij natuurlijk ruime slaapkamers en zalen ter beschikking had. Maar dit deed hij om zijn duiven. Hij was namelijk een groot duivenliefhebber en wilde ook snachts en in de vroege het gekir zijner lievelingen hooren. Hij kocht overal zeldzame paren en te Parijs verblijvende, kocht hij daar een stel voor 40 kronen en zond ze met een voetbode naar Born, om ze daar op zijn diiven, plaats. Toen de heer gestorven was, verwilderden zijn duiven, de til verviel en kauwen en musschen vervingen de snelgewiekte boden.

ZONDERLINGE SCHILDERIJ TE BELFELD.

In het portaal der kerk te Belfeld is een oude schilderij te zien, voorstellende „de verloren Zoon”. In de verte ziet men een equipage. A. F. VAN BEURDEN.

EEN MECKLENBURGSCHE BUITENMAN.

DEN zevenden November 1810 werd Fritz Reuter geboren. In Duitschland wordt dit bij wijze van eeuweft herdacht; te Berlijn zelfs door een speciale tentoonstelling van souvenirs aan zijn leven en werken. Is hij niet ook voor duizenden een goede kennis? En hebben wij hem niet voornamelijk als buitenman liefgekregen, — hem en zijn prachtcreatuur Oom Bräsig, dien men in vele opzichten zijn dubbelganger noemen kan?

Want het meest bekende zijner werken is dat deel zijner „Olle

Kamellen”, dat hij betitelde: „Ut mine Stromtid”, en dat in ééne der Nederlandsche vertalingen terecht den titel kreeg van: „Landleven”.

Fritz Reuter was een geboren buitenman. Zijn vader was wel burgemeester van het stadje Stavenhagen, maar dat is een echt akkerburgerstadje: waar de huizen aan de voorzijde steedsche gevels hebben en achteraan uitloopen in een stal, waar de boerderij gedreven wordt. ’t Is een amusant plaatsje, wanneer men het bekijkt met het oog op Fritz Reuter’s afkomst.

Ik heb dat eens gedaan, eenige jaren geleden.

Zoo’n bezoek is niet moeilijk, sinds Stavenhagen, bij de gratie eener spoorwegmaatschappij, in het internationaal verkeer is opgenomen en men dus niet meer uitsluitend afhankelijk is van „de leemige buurtwegen”, die weleer door de weinig verwerende bevolking „als een onvermijdelijk aanhangsel van het leed der aarde beschouwd werden, en in alle jaargetijden afschuwelijk waren, maar het ergst in den zomer, als ze pas waren opgeknaapt.”

Het stationsgebouw van de lijn Stettin—Lübeck ligt vlak bij het stadje. Dat is te zeggen: oorspronkelijk lag het er blijkbaar tien minuten gaans af. Evenals bij ons in zulke omstandigheden pleegt te gebeuren, werd die afstand aangevuld door een nieuwbakken voorstad. Een nieuwe weg, die een paar oude wegen tot verval doemde, werd beplant met een paar rijen jonge boomen; en van lieverlede verzezen er aan weerszijden uitspanningslokalen, winkels en gewone woonhuizen, net precies als in de moderne straten van andere stadjes.

Dit banaal begin deed natuurlijk eenigszins afbreuk aan de stemming, waarin ik gehoopt had den karakteristieken genius der plaats te zullen begroeten. Doch met een klein beetje geduld plus wat plaatszin, begrijpt men spoedig hoever men rechtuit moet loopen, en waar men links moet afslaan, om het meer klassieke stadsdeel te bereiken. En dan eensklaps wordt men schadeloos gesteld door het feit van te staan op de markt, met Fritz Reuter’s geboortehuis vlak vóór zich.

Mooi? Dat kan ik nu juist niet zeggen van dat kale, vierkante marktplein. Maar in hooge mate bevredigend, in zooveel als het precies klopt met het denkbeeld, ons door Reuter zelf daaromtrent gegeven.

Het geboortehuis, van ouds het Raadhuis, dient nog steeds tot datzelfde doel en wordt dus behoorlijk onderhouden. ’t Is een groot, grijs gebouw met twee verdiepingen, en daar bovenop een zwaar, donker, roodbruin dak, alles heel hecht, sterk en wel-doortimmerd. Ouderwetsch ziet het er uit, juist genoeg om onze fantasie te helpen bij de voorstelling, hoe Reuter’s vader, die van

1808 tot 1825 hier als burgemeester regeerde, er zijn dienstwoning had, en hoe Fritz hier als jongen de indrukken opdeed, die hij later, tot roem van den plat-duitschen tongval, verwerkte.

Vlak voor 't huis staan vier linden, die blijkbaar om de jaar of wat door de grove bij geknot worden, maar toch iedere Mei-maand haar best doen om, zoo goed en zoo kwaad als het gaat, door wat jong groen het lentefeest mee te vieren. Schuins op den achtergrond vertoonen zich de toppen van hoogere boomen. Dat zijn die van de laan, die naar „het Kasteel” leidt: volgens onzen beroemden Stavenhagenaar „het romantisch element van het stadje”. Dit kasteel toch, reeds in Reuter's kindertijd een ambtsgebouw, van waaruit het omliggend domein werd beheerd, onderscheidt zich uiterlijk van het raadhuis niet veel anders dan door zijn meerderen omvang, en een groothertogelijk monogram in den voorgevel. Maar oorspronkelijk moet het een jachtslot zijn geweest; en onderaardsche gangen en geheimzinnige overleveringen wijzen er op, dat hier vroeger echte ridders gehuisd hebben. Kleine Fritz, door de vaagheid dezer historische fragmenten geprikkeld, vroeg aan zijn vader of het kasteel vroeger werkelijk een ridderburcht geweest zou zijn, en was weinig voldaan met het antwoord, dat dit „zeer mogelijk, ja, zelfs waarschijnlijk” was. Intusschen bleef hij zich sterk voor het kasteel interesseeren en bezocht gaarne het oude echtpaar, dat er kasteleinsdienst deed, en „wier huishoudster appelen dorst sorteerden op een zolder, waar een eeuw of wat geleden folterwerktuigen gestaan hadden.”

Het kerkplein is door een rij huizen van de markt gescheiden. Evenals in Reuter's tijd is de kerktoeren nog steeds „heel geschikt om studiën te maken over de verwantschap tusschen den byzantijnschen en den rococostijl”. En de weerhaan constateert nog altijd den ouderdom der kerk, „wat voor kenners van architectuur, bij de beoordeeling van de edelste gewrochten der bouwkunst, zulk een punt van gewicht is”. De weerhaan bestaat namelijk uit een koperen vaantje, waarin het jaartal 1790 is uitgeslagen.

Op den hoek van de Malchinerstraat, van ouds de slagader van het Stavenhaagsche verkeer, is ook nog de, uit dienzelfden tijd dateerende, apotheek present. En in gevel en deur zijn genoeg achttiend' eeuwse krullen, om begrijpelijk te maken hoe dit huis, in het begin van de negentiende, den jongens een bijzonder respect inboezemde.

In Reuter's jeugd behoorde het tot de eigenaardigheden van Stavenhage, dat het geen banketbakker bezat. Bakkers waren er wel, en er werden ook in de huishoudens koken, en bij hooge gelegenheden taarten gebakken, maar er was niet wat men in het Duitsch een „Conditior” noemt. Burgemeester Reuter sprak daarover dikwijls zijn tevredenheid uit, omdat op die manier de Stavenhaagsche kinderen minder aan snoepgelegenheid bloot gesteld waren. — En ziet, thans schitteren op een der gevels, vlak tegenover het raadhuis, in gouden letters, de woorden „Conditorei und Café”. Hoe bescheiden de lokaliteit ook zijn moge, is daar toch alles voorhanden wat in eene moderne inrichting van dien naam thuis hoort; men heeft er zelfs de keus tusschen Van Houten's en Blooker's cacao.

Tot de bedoelde negatieve eigenaardigheden placht ook te behooren, dat Stavenhage er niet, zooals de meeste andere plaatsjes van dien rang, een stadsmuzikant op na hield. Muziek werd er wel gemaakt, doch gewoonlijk op zeer oude instrumenten. En denkt nu eens: terwijl ik in de voorkamer van de Conditorei zat, hoorde ik door de halfopenstaande deur van de achterkamer de melodie „Bemooster Burschen Herrlichkeit” zoo zonderling schor naar mij toedreunen, dat de nieuwsgierigheid mij prikkelde om te onderzoeken uit welk soort van ding dat geluid kon voortkomen. En, bij Edisons roem: het was een fonograaf!

Wat mij bijzonder meeliep, was, dat juist den volgenden dag de kermis zou beginnen. Reeds lag op de markt een hoop planken en latten, en men was bezig een „Arena” te construeeren. En naarmate de bouw vorderde, vermeerde natuurlijk het genot van een troep Stavenhaagsche jongens, die, beurtelings alles bekijkend en betastend, en af en toe als een troep musschen uit elkaar gejaagd, eindigden met alvast de banken te probeeren en voor deze eerste gratis-voorstelling de beste zitplaatsen in gebruik te nemen. Zou niet precies zóó, negentig jaar geleden, onze plat-duitsche humorist hier hebben rondgesprongen?

Waarlijk, onze fantasie behooft zich niet bijzonder in te spannen om een paarmenschenleeftijden terug te vliegen. Dat gaat hier bijna vanzelf, ook al snort ons af en toe een fiets voorbij, en al staat op de markt een automaatzuil, en al liggen, voor het venster van een komenijs

winkeltje, briefkaarten met plaatselijke stadsgezichten te koop.

Want, ondanks al deze producten van den nieuweren tijd, is Stavenhagens karakter door en door conservatief. De moderne dingen blijven er bijzaken, die aan den eigenlijken aard van het Stavenhaagsche leven zoo weinig mogelijk afbreuk doen. Dat brengt zijn ligging mee: zijn bestaan als marktplaatsje midden in een hoofdzakelijk van landbouw en veeteelt levende streek.

Is het wonder dat Fritz Reuter, alvorens als letterkunstenaar wereldbekend te worden, zelf als praktisch landbouwer werkzaam was?

Zeven maanden lang was hij in verschillende vestingen opgesloten, als boete voor zijn onvoorzichtigheid van als jong student aan politiek gedaan te hebben, — in een tijd toen de studenten-vereeningen in Duitschland als zondebok dienden voor elke botsing tusschen regeering en volk. Eindelijk, in 1840, kwam hij vrij. Toen kon hij weer volop open lucht ademen; en daar zijn studie in de rechten, waarin hij toch nooit veel plezier had gehad, op zoo noodlottige manier was afgebroken, werd hij opzichter op een landgoed. In hoofdzaak doorleefde hij daar wat zijn pen Onkel Bräsig laat doorleven. Maar daar hij evenmin als deze kapitaal bezat, kon hij het persoonlijk ook niet verder brengen dan tot „Entspecter”. Dit maakte, dat hij zich in 1850 uit zijn betrekking terugtrok en met zijne vrouw, „Wising” (een naam naar Mecklenburgschen verkleinings-uitgang gelijkstaande met ons „Wiesje”) ging wonen te Treptow in Pommeren. Daar vond hij tijd en rust om den grondslag te leggen tot zijn letterkundigen roem.

In 1856 verhuisde het echtpaar naar Neu-Brandenburg, de residentie der groothertogen van Mecklenburg-Strelitz. Aan dit verblijf danken wij het kostelijk verhaal van „Dorchläuchting” („Zijn Doorluchtigheidje”).

Ofschoon Reuter in zijn laatste levensjaren te Eisenach, aan den voet van den Wartburg, woonde, was en bleef hij aaneengegroeid met zijn vaderland Mecklenburg. Pleit het niet voor de goedaardigheid van zijn humor, dat, terwijl hij zijn gezamenlijke landgenooten van vroegeren en lateren tijd, tamelijk wel in 't ootje nam, hij daar per slot van rekening door zijn geschriften geen kwaad bloed heeft gezet, maar integendeel vereerd wordt?

Het verwondert mij dikwijls dat, vooral in de laatste jaren, geen grooter aantal Nederlanders hun reislust richten naar Mecklenburg.

't Is een mooi land; een door zachte glooiingen afgewisselde vlakte, waar tusschen bouwland en heide, groene weiden en blauwe meren en prachtige beukenbosschen, een hoofdzakelijk landbouwende bevolking leeft en arbeidt. En wie daar gaat kijken, zal er natuur en menschenwereld dubbel waardeeren, als hij zich in loco geestelijk den weg laat wijzen door Fritz Reuter, den humorrijken Mecklenburgschen buitenman bij uitnemendheid.

GEERTRUIDA CARELSEN.

DE CAMERA IN DEN HERFST

HET is een feit, dat tegen den herfst de amateur-fotograaf verdwijnt, alsof hij verzwolgen is door de aarde, behoudens de enkele uitzondering, die ook hier den regel bevestigt. Een paar weken geleden werd me dat weer eens bewezen, toen ik aan een van mijne kennissen,

Foto Dr. Hieronymus Krüps

DE CAMERA IN DEN HERFST.
DE HOOFDALLEE VAN HET BOSCH VAN BREDIUS TE BUSSUM.

Foto Dr. Hieronymus Knips.

DE CAMERA IN DEN HERFST. WILGEN AAN DEN SLOOTKANT.

die de beleefdheid had mij te komen bezoeken, vroeg, hoe het wel tegenwoordig met zijn gefotografeer ging.

„Wel,” zeide hij, blijkbaar heel verwonderd, dat iemand zooals ik dat nog niet begreep, „daar is nu geen tijd meer voor.”

„Meen je, dat je geen tijd meer hebt, of dat...”

„Plenty of time, maar ik meen, de tijd van het jaar deugt er niet meer voor.”

„Wil je daarmee zeggen, dat de natuur in den herfst niet zoo mooi is als in den zomer?”

„Ook dat.”

„Of wil het zeggen, dat de tijd van het jaar niet voor je deugt?”

„Voor mij? Ik ben zoo gezond als een visch.”

„Dan voor je camera of lens? In 's hemelsnaam vertel het mij toch eens.”

„Ja, natuurlijk, alsof je dat niet weet,” heel natuurlijk van mijn bezoeker. „Het is algemeen bekend, dat je in den herfst geen moment-opnamen kunt maken.”

En nadat ik hem verteld had, dat het volstrekt niet noodzakelijk was moment-opnamen te nemen, dat je zelfs deze met een middelmatige lens ook nog nemen kondt, duwde ik hem „Buiten” van den 13den November met z'n mooie herfstfoto's en artikel onder den neus, zonder verder iets te zeggen.

Nu, dit gesprek is teekenend.

Het is echter niet alleen bovengenoemde amateur en zijne col-

Foto Dr. Hieronymus Knips.

DE CAMERA IN DEN HERFST. HET HUISJE IN HET BOSCH.

lega's, die geen oog schijnen te hebben voor het mooie van den herfst, maar ook vele anderen bovendien. En als staving van mijne woorden geef ik u hier een foto, genomen op een heerlijken herfstdag, met een lekker, koesterend zonnetje, terwijl geen blad zich aan de boomen bewoog.

De laan is welbekend, n.l. de hoofdallee in 't Bosch van Bredius, waar het 's zomers even druk is als b.v. in een van de lanen van het Vondelpark. Behalve de jongen belast met het bijeenharken der beukenbladeren en een beladen wagen in de verte is er niemand te zien en dat 'smorgens om ongeveer elf uur. Het is dan ook meer als curiositeit en als bewijs van mijn gezegde, dan uit een schoonheids oogpunt, dat ik u deze foto toon.

Het is eigenaardig hoe in een land als het onze, met onze natuur, onze atmosfeer en kleurschakeringen, met al onze schilders, poëten en andere artisten, hoe behalve dezen er nog o zoo weinigen zijn, die de natuur om haar zelve weten te bewonderen.

Voor mij nu is de herfst een van de mooiste en aantrekkelijkste der jaargetijden, die ons, plots, mooie dingen voortoovert, welke je tevergeefs 's zomers zoudt zoeken

Zoo is „Het huisje in het bosch” een plekje, dat ik van den zomer bijna elken dag gepasseerd ben, zonder er iets merkwaardigs in te vinden, verborgen als het was door één opaque massa bladeren.

De mooie beuk, die ook in den zomer onze bewondering afdwong voor zijn heerlijken bladertooi, laat ons even zien, dat ook in den herfst hij niet minder majestueus is. Integendeel, als we naar zijne takken kijken, staan we verstomd over het mooie van zijn lijnen, over de grootscheid van het complex en maakt deze beuk in al zijn naaktheid een grootschen indruk.

Links van de plek, waar onze eerste foto is genomen, voert ons een weg langs den vijver in het bosch, een plaats die je 's zomers op een warmen dag zal uitnoodigen om in de heerlijke schaduw van de boomen uit te rusten, maar die mij nooit de moeite waard toescheen er een plaat aan te wagen.

Maar zie nu in den herfst! Het geheele tooneel is als met tooverslag veranderd. Waar we vroeger ternauwernood doorheen konden kijken, zien we thans hooge lichtjes op de stammen der beuken, daar lichtpuntjes en reflexen in het water, terwijl de nu bladerlooze boomen aan den overkant hun schaduw werpen op den weg en den vijverkant, die dik is bezaaid met de goud-gekleurde beukenbladeren, door niets gehinderd en fel beschenen door de heerlijke herfstzon.

Ik voelde me als temidden van een sprookjeswereld en, ofschoon blij, dat je niemand tegenkomt, die de harmonie verstoort, voel je toch behoefte je indrukken aan anderen mede te deelen.

Een kleine wandeling bracht mij aan een plekje, dat ook zooveel mooier deed dan in den zomer. Verschillende malen had ik dezelfde plaats bezocht, doch door het dichte bladerloof, dat mij het uitzicht belette, schenen de wilgen te zeggen:

„Wacht nog een beetje, later in den herfst, dan zie je ons op ons mooist.” Een wilg in dezen tijd is minstens even schilderachtig als in den zomer, hetgeen niemand zal ontkennen, die bijgaande afbeelding beziet.

Van dit dwaalbegrip, n.l. dat de camera moet opgeborgen worden bij het einde van den zomer, behoort de amateur in de eerste plaats genezen te worden, hetgeen alleen kan geschieden door zijne belangstelling op te wekken voor hetgeen in de natuur gedurende dit jaargetijde plaats vindt.

DR. HIERONYMUS KNIPS.

SINT MARTEN IN LIMBURG.

DAAGS voor den 11^{en} November, als de duisternis invalt, vlammen in Limburg op de hoogste punten der heuvelen en in het vlakke veld feestvuren, ter eere van Sint Marten. De jeugd heeft dagen lang te voren reeds allerlei brandbare voorwerpen op bepaalde plaatsen bijeengeslept. Takkenbossen, stroo, aardappelloof en dorre boomtakken worden ingezameld en op kruiwagens of op den rug vervoerd.

Op den „fakkelavond” worden stroofakkels gemaakt en daarmee zwaaien de jongens rond.

Thuis wacht de kinderen, wier kleederen doortrokken zijn van de scherpe brandlucht, boekweitenkoek in melkpap gebrokt. De boekweitenkoek wordt in Limburg gegeten op dien avond, omdat volgens de legende de heilige het boekweitzaad hierheen zou gebracht hebben.

In den ouden tijd werd te Maastricht het Sint Martensvuur zeer luidruchtig gevierd met zingen, springen en drinken. De regering maakte daar een eind aan en verbood het. In 1540 ontstond daardoor een oproer, waarin de heer van Hamal en de Burgemeester gedood werden.

Om die vuren kwijt te worden, wendde men een eigenaardig middel aan, een bewijs, dat men den volksgeest goed kende. Men beval, dat het volk, als boete voor zijne wandaden op Sint Martensavond vuren moest branden en nu deden ze het met onzet niet meer.

Te Venlo springt men over kaarsjes en zingt daarbij:

Sinter Mertes veugelke, mit det roëd keugelke (kuifje), mit det blauwstertje, hoepsa Sinter Merte.

Vroeger zongen de bedelaars nog een ander liedje:

Vandaag is 't Sinter Merte
Morge Sinter Krukke,
Wej komme oet gooier herte,
En hadde gèr ei stukske
Ein hultje of ein turfke
In Sinter Mertes kurfke
Holt, holt, turf of holt
Des winters is het kold.

Waarbij een ander een soort antwoord zong:

Sinter Merten is zoo kold
Gef um ein hultje of wat holt
Loat um zich dôjaan werme
Mit de bloete erme
Gef wat, halt wat
Tegen 't joar alweer wat.

Dat Sint Marten steeds in hoog aanzien is geweest, blijkt daaruit dat er 20 oude parochies hem tot patroon hebben, welke parochies alle aan de Maas gelegen zijn.

* * *
Te Tegelen wordt het Sint Martensvuur s'avonds vóór den feestdag op vier plaatsen tegelijk ontstoken. Het eerste brandt op den Berg, dat echter gemeenlijk uit is vóór de overige gereed zijn. Een tweede flikkert op den Leemhorst, is dit uitgebrand, dan ontsteken de Tegelschen een hoogen brandstapel op den Spekberg, terwijl de Steyler jongelieden op een even hoogen heuvel hun vuur doen schijnen. Onder veel pret wordt het vuur aangewakkerd.

In Oirsbeek ontsteekt men 't vuur op den hoogsten heuvel uit den omtrek, van waar men een vrij uitzicht heeft naar drie zijden.

De menigvuldige vreugdevuren en fakkeltochten der aangrenzende dorpen Amstenraede, Hoensbroeck, Vaesrade, Schinnen, Puth, en Schimmert kan men van die hoogte duidelijk gadeslaan.

Te Venlo en te Weert staat Sint Marten in beeld boven den ingang der hoofdkerk.

Hij wordt voorgesteld als ridder te paard, terwijl hij aan een schamel gekleed bedelaar een stuk van zijn mantel schenkt, dat hij met zijn zwaard afsnijdt. Vroeger was 't een Weerter curiosum, dat Sint Marten daar een kromme sabel had en een rechte scheidde. Men verklaarde dit, door te zeggen, dat Sint Marten zóó lang op de Turken gesabeld had, dat zijn zwaard krom geslagen was. In Duitschland moeten vele ganzen de Sint Martensviering met den dood bekoopen

Spelen de kinderen gaarne met vuur, op den „fakkelavond” kan men zien, dat ook de groteren zich verlustigen kunnen in de grillige bochten en wendingen van de flikkerende vlammen.

A. F. VAN BEURDEN.

Boerenspreekwoorden over October.

Veel vorst en wind in October, maakt Januari zacht.
Warme October, koude Februari.
Heldere herfst, spoedige winter.
Het loof vast aan de boomen in October, volgt strenge winter.

Veel vorst en sneeuw in October, onbestendige winter.
St. Lucas moet het winterkoren in de voren vinden.
Het weder op Sint Ursel, is het winterweer.
Op Sint Gallusdag moeten de appels in de zakken zijn.

EEN ORIENTEERINGS-SYSTEEM VOOR LUCHTSCHEPEN.

EVEN onmisbaar als de vuurtoren voor zeevarenden, zullen in de toekomst nachtelijke merkteekenen worden voor den luchtschipper. Zij moeten hem tijdig waarschuwen voor het naderen van de kust evenals voor de landgrenzen en hem in het algemeen bij nachtelijke tochten een juiste en telkens herhaalde plaatsbepaling mogelijk maken. In verband daarmee is door den Voorzitter der Duitsche Aëro-club een zeer eenvoudig internationaal seinstelsel uitgedacht, hetwelk in Duitschland reeds in uitvoering is. Het Duitsche Rijk wordt daarvoor in negentig afdeelingen verdeeld, die ieder weer in de noodige onderafdeelingen gesplitst zijn. Door een seinstelsel, waarbij voor elke afdeeling en haar onderdeelen bepaalde combinaties van cijfers en getallen zijn aangenomen, en welke seinen in electrisch licht op de daken van groote gebouwen zijn aangebracht, kan een ieder in de lucht gemakkelijk lezen, waar hij zich bevindt en dus ook een eventuele plaats om te landen kiezen. Bijzondere seinen waarschuwen

Foto Dr. Hieronymus Knips.

DE CAMERA IN DEN HERFST. DE VIJVER IN HET BOSCH.

een ieder, die op 15 K.M. van de kust of van de grens genaderd is. Dit laatste is vooral voor Duitschland van belang, waar luchtschippers bij het overschrijden der Oostelijke grens beschoten worden en bij „binnenvaart” in het vrije en democratische Frankrijk een aanzienlijk invoerrecht moeten betalen.

* * *

De heer von Frankenberg heeft eveneens een seinstelsel ontworpen, waardoor bij dag en nacht de luchtvaarder in verbinding met de aarde blijft, zonder daarvoor een kostbaar en gevoelig draadloos telegraafstelsel aan boord te moeten nemen. Aan een verticale as bevinden zich met het vlak naar boven groote witte en groene schijven, die, op de wijze der wissel signalen om een as draaibaar zijnde, naar boven zicht- of onzichtbaar gemaakt kunnen worden. 's Nachts worden deze vervangen door een electrisch licht, dat door een eenvoudige beweging rood of groen uitstraalt. Het rood beteekent een punt en het groen een streep uit het Morse-stelsel. Een dergelijk stelsel kan aan het luchtvaartuig aangebracht worden, zoodat de verbinding ten allen tijde verzekerd is.

* * *

In afwachting van het tot stand komen van eene internationale regeling op dit gebied, waartoe Duitschland voorstellen schijnt te hebben ingediend, is men in dit land reeds aangevangen met het oprichten der eerste luchtvuurtorens. Op den toren van het goederenstation te Spandau heeft men een horizontale ring geplaatst, waarover acht-en-dertig krachtige electrische gloeilampen verdeeld zijn, die op regelmatige tijden uit- en aangaan. Hetzelfde stelsel dus van zooveel vuurtorens langs de kust en van enkele reclame-inrichtingen in de steden.

DE WESTFRIESCHE BOERDERIJ.

DE bevolking van iedere provincie heeft niet alleen haar eigen zeden en gewoonten, waaruit, hoe nauw verwant ook, haar verschillende afkomst blijkt, maar ook haar eigen landbouwstelsel. Dit laatste hangt niet alleen af van overgeërfde begrippen, doch vooral en in de eerste plaats van de geaardheid des bodems, zijne vruchtbaarheid, de meerdere of mindere behoefte aan mest en het gebruik, dat men van den grond maakt, hetzij men hem bezigt als bouw- dan wel als weiland. In overeenstemming daarmede wordt het bedrijf ingericht en de woning gebouwd. Wie zich daarvan wil overtuigen, bezoeke eens een boerderij op zand- en ook eene op kleigrond, of neme eene kijkje daar, waar landbouw, en ook, waar veeteelt het hoofdbedrijf is. En zelfs op gronden, waar men uitsluitend de laatste beoefent, maakt het een groot verschil, wat men van de melk produceert.

Nemen wij als voorbeeld den „greidhoek” van Friesland en dat deel van Noord-Holland, hetwelk men West-Friesland noemt. De bewoners zijn stam-verwant en in beide streken zijn melkerij het hoofdbedrijf. Men gebruikt daarvoor hetzelfde veeslag, n.l. het Noord-Hollandsch-Friesche ras, wereldvermaard door zijne groote melkrijkheid. In Friesland echter is de boterbereiding hoofdzak, terwijl men zich in West-Friesland meer met de kaasmakerij bezighoudt. Een natuurlijk gevolg daarvan is, dat de inrichting der boerderij moet verschillen. Dit gaat ook op voor elke andere streek. Waar dezelfde tak van bestaan beoefend wordt, vindt men eenzelfde type van boerenplaatsenbouw, natuurlijk met afwijkingen in de onderdeelen, afhankelijk van de goedheid van den eigenaar, de grootte van 't bedrijf, plaatselijke omstandigheden en meer dergelijke. Als wij dus in dit artikel een beschrijving zullen trachten te geven van een Westfriesche boerderij, dan geldt deze in hoofdzaken voor geheel Noord-Holland en kunnen we dus spreken van een Noordhollandsche boerderij.

Wat is eigenlijk een boerderij?

In ruimeren zin verstaat men daaronder de gebouwen met bijbehorend land, vee en materiaal; in engeren zin de gebouwen met de woning van den boer en zijn gezin. Men kan haar beschouwen als een fabriek, en evenals de voordeelige werking van deze nauw samenhangt met hare inrichting, zoo zijn ook de doelmatige, zorgvolle, gerieflijke indeeling eener boerenplaats, de verlichting, de ventilatie, het ruim, droog, luchtig en warm zijn van den grootsten invloed op het vee, op het hooi, op de granen, op de boter- en kaasbereiding en op een geregelde en gemakkelijke wijze van verzorging.

Wat aan de Westfriesche boerderij haar stevigheid geeft is het zoogenaamde vierkant, een samenstel van vier, in groote boerderijen ook wel zes, zware loodrecht staande balken, door andere onderling verbonden. De ruimte binnen dit vierkant dient tot berging van het hooi en wordt daarom „berg” genoemd. Rondom worden de stallen, de woningen en andere vertrekken aangebracht, zoodat het plan van een dergelijke plaats den vorm heeft van een vierkant of rechthoek, zooals uit den hierbij gevoegden plattegrond blijkt. Langs den achter- en linkerzijgevel loopen de koestallen. Daar tusschen ligt een vertrek, waar de familie in den zomer woont. Op kleinere plaatsen bevinden zich alleen langs den zijgevel de stallen en wordt de laatste dezer, onder den naam van „staltje”, in het voorjaar na het „jagen” der koeien tot woonvertrek ingericht.

De koeien staan met den kop naar den muur; een gemetselde

Foto B. Reekers

NOORDHOLLANDSCHE BOERDERIJ
MET PYRAMIDE-DAK, DOOR PANNEN GEDEKT.

drinkgoot loopt voor haar langs en de stallen zijn door schuttingen in vakken, telkens voor twee dieren, afgedeeld.

Achter de koeien bevindt zich de grup of groep, tot 't opvangen van den mest.

De staarten zijn door middel van touwtjes aan den zolder verbonden, zoodanig, dat de dieren ze vrijelijk kunnen bewegen, doch de kwasten niet in de groep hangen. De verlichting geschiedt door halfcirkelvormige raampjes in den muur, waartegen de koeien met den kop staan; de ventilatie door luchtkokers. Zijn de koeien naar de wei gebracht, dan begint de algemeene schoonmaak. De groep wordt dichtgelegd, de stalhouten geteerd, de schutten gewit of geblauwd, ja, dikwijls met tapijten behangen, de stallen zelf met schelpen of zand bevoerd, terwijl de boerin ze opsiert met haar porselein en zich en haar gezin op het „staltje” installeert.

Muren of houten beschotten scheiden de stallen van den „berg”. Op de „koegang” bevindt zich de bedstede van knecht of meid, om in den nacht er onmiddellijk bij te zijn, als een koe van stal geraakt of iets anders gebeurt. Daar staat ook de pomp, waaruit de dieren gedrenkt worden. Het hooi wordt door luiken naar beneden op de gang geworpen en met de hooivork voor de dieren uitgespreid.

In een groote boerderij treft men afzonderlijke stallen aan voor het jonge vee; terwijl men langs den anderen zijgevel den paardenstal, het wagenhuis met den dorsvloer of „deel” ziet. Alle stallen en vertrekken, met uitzondering van den laatstgenoemden, zijn door een houten zoldering overdekt, die ook gebruikt wordt tot berging van hooi en ander voeder. De eigenlijke woning ligt aan den voorkant, en bestaat in den regel uit twee vertrekken, al of niet door een gang gescheiden, waarvan het eene de „pronkkamer” is. Meermalen treft men ook nog een „opkamertje” aan, dat dient tot tijdelijke verblijfplaats der „warskippers” en tot berging der beste kleeren van het huisgezin. Het dagelijksche woonvertrek wordt gewoonlijk „keuken” genoemd. Onder het opkamertje ligt de kelder, die uitsluitend

gebezigd wordt tot bewaring der winterprovisie, daar een Noordhollandsche boerenwoning geen melkkelder behoeft, om de eenvoudige reden, dat er voornamelijk kaas gefabriceerd wordt. Dit geschiedt of in een ruimte op de koegang of in een afzonderlijk staand kaasvertrek. Buiten ligt de varkensstal, soms ook die voor kalveren. Daar worden ook de mestvaalt en de gierput, ter bewaring van den vloeibaren mest, aangetroffen.

Een Noordhollandsche boerenplaats heeft 'n eigenaardigen piramidalen dakvorm; de muren, hooger dan die der Friesche, en op gelijke hoogte rondgaande, dragen op sommige gedeelten opgaande gevels — meermalen van hout, — die het logge, het zware van dezen dakvorm breken en aan het geheel een aan-

Foto P. Reekers.

TYPE VAN EEN WESTFRIESCHE BOERDERIJ
MET BIJGEBOUWEN, HET DAK AAN DE GEVELZIJDE UITGEDEKT.

genamer en beter aanzien geven. In de opgaande gevels bevinden zich de luiken, waardoor het hooi naar binnen gehaald wordt. Op sommige plaatsen bestaan de zij- en achtergevels uit een dubbele houtbekleding. De schoorsteenen gaan van onderen af loodrecht door het dak en breken daardoor mede het een-tonige van den dakvorm. Soms zijn de daken met riet, soms met pannen gedekt. Dat men van de vroegste oudheid af riet bezigde is gemakkelijk te begrijpen. De moerassige bodem bracht dit gewas in ruime mate voort, zoodat het gebruik ervan een enorme besparing op den bouwpijs gaf. Bovendien zijn aan het gebruik van riet nog andere voordeelen verbonden. In de eerste plaats kunnen het kaphout, de gordingen, sparren en latten lichter genomen worden. Vervolgens krijgt men daardoor meer warmte in de stallen, en kunnen stal- en hooi dampen beter wegtrekken. Riet ventileert derhalve sterker dan pannen. Om de ventilatie nog meer te bevorderen, ziet men zoo hier en daar in het rieten dak langwerpige openingen, zóó vervaardigd, dat ze het hemelwater niet binnenlaten. Rieten daken leveren bij hevige stormen minder gevaar dan die, van pannen vervaardigd. Een pannen dak heeft *dit* voor, dat het minder brandgevaar oplevert, welk voordeel echter verloren gaat, indien men onder de pannen een riet- of stroolaag aanbrengt, waardoor men bovendien noodeloos de kapconstructie verzwaart en kostbaarder maakt. In het dakschild van den voorgevel eener boerderij is steeds een gedeelte riet min of meer kunstig uitgesneden en vervangen door een pannenbedekking, de zoogenaamde *pannenplaat*. De bedoeling daarvan is, ofschoon lang niet overal juist uitgedrukt, aan de pui een opzetsel te geven, overeenkomende met een trap- of puntgevel van sommige stadswoningen. Bij een „schuur” of „boete” ziet men die versiering niet of hoogst zelden. Mede ter verfraaiing en tot beteren waterafvoer is langs alle vier schilden de onderste strook riet weggenomen en vervangen door twee rijen pannen. De hoofdnok van het dak is kort; want de voor- en achterschilden hebben veelal dezelfde helling als de zijschilden. Soms loopen zelfs de vier dakschilden, vooral als ze met pannen gedekt zijn, op één middelpunt uit en vormen dus een zuivere piramide, waartegen de bekappingen der opgaande gedeelten doorloopen.

De ramen der woonkamers zijn klein. De voordeur komt dikwijls rechtstreeks in één der kamers uit. Zij wordt alleen geopend als er een bruidspaar in de woning komt of een lijk naar zijn laatste rustplaats wordt gedragen. De dagelijksche ingang is de achterdeur, die gewoonlijk op de koe-gang uitkomt. De meeste boerderijen zijn omgeven door een boomgaard, waarop schapen weiden, en een moestuin. Waar zij door een sloot omringd is, geeft een brug met een ijzeren hekdeur toegang tot de plaats. Op dat hek leest men dikwijls den naam der boerderij.

Eertijds werd door de Noordhollandsche boerin, op eigen boerderij, „volvette” Edammer- en kruidkaas gemaakt. Het mocht dus van 't hoogste belang geacht worden, dat ze een goede „keezzer” was. Thans zijn de omstandigheden veranderd en wordt er heel weinig kaas meer op eigen boerderij geproduceerd.

Sedert de oprichting der kaasfabrieken, die coöperatief of als vennootschap werken, wordt de melk aan de fabriek geleverd. Het is hier de vraag niet, welke oorzaken daartoe aanleiding hebben gegeven. Wij constateeren slechts het feit.

Vandaar, dat bij het bouwen van nieuwe boerenwoningen met het oude type dikwijls gebroken wordt. Een eenigszins welgestelde boer laat zich nu een huis vervaardigen in villa-vorm, en zet daarachter de stallen en schuren,

WESTFRIESCHE BOERDERIJ. ACHTERZIJDE.

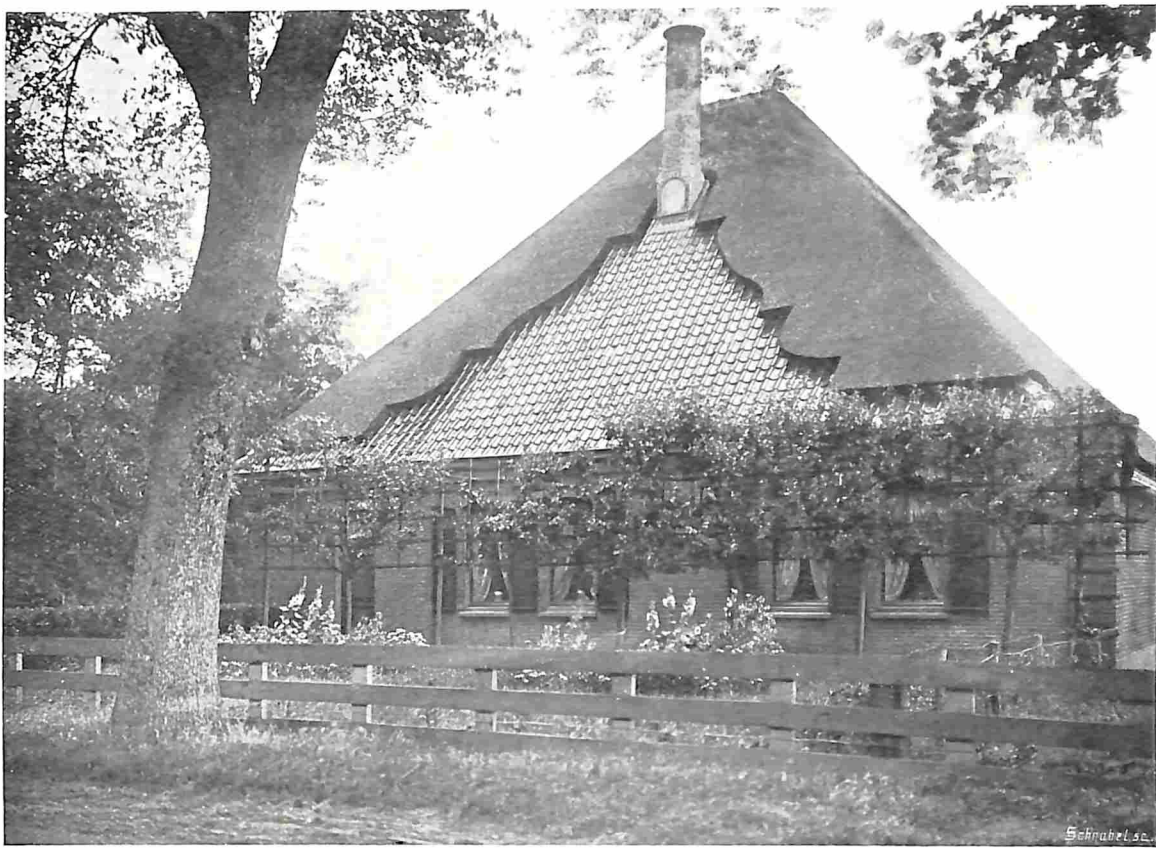
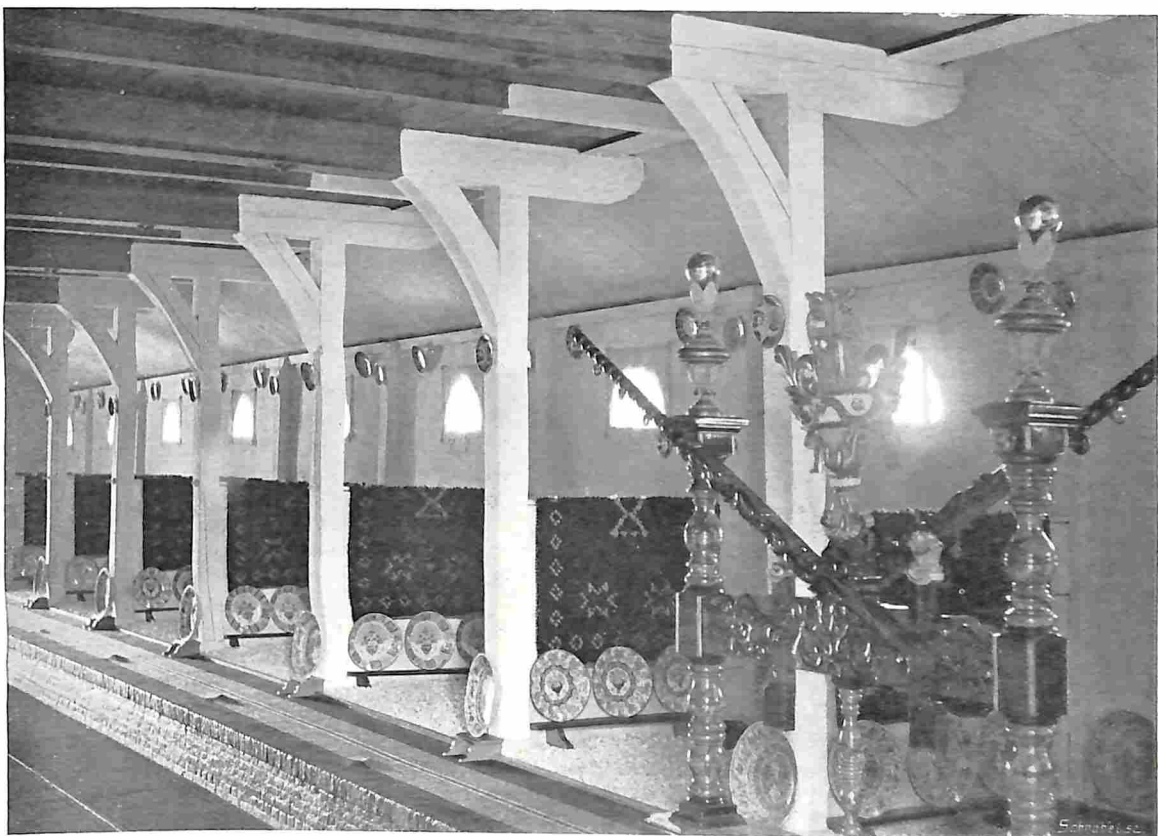
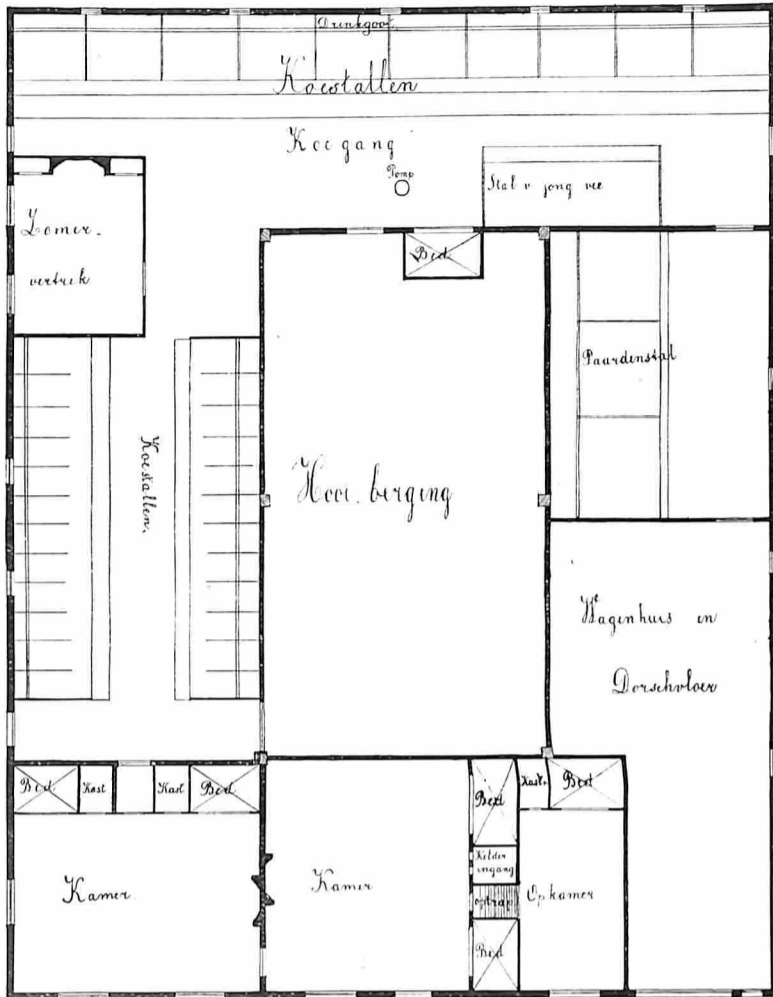

Foto C. J. A. Hijner. WESTFRIESCHE BOERDERIJ MET UITGEDEKT RIETEN DAK.

INTERIEUR EENER WESTFRIESCHE BOERDERIJ IN DEN ZOMER.

PLAN VAN EEN WESTFRIESCHE BOERDERIJ.

welke hem voor zijn melkerijbedrijf nog noodig zijn. Zoo zullen, na verloop van tijd, de oude Noordhollandsche boerenhofsteden, die de eeuwen trotserden, verdwijnen. P. FRANSEN Jz.

TREKVOGELS.

....And above in the light
Of the star-lit night,
Swift birds of passage wing their flight
Through of dewy atmosphere....
LONGFELLOW.

NA de aan ornithologische bijzonderheden zoo arme Augustusmaand, komt de herfst ons met vele vogelsoorten verrassen, die we 's zomers niet te zien kregen. Nu zitten we er weer midden in, en de rechtgeaarde vogelvriend gaat er in dezen tijd elk vrij uurtje op uit, om te zien wat er in de buurt te koop is. Ons kleine landje is ook op ornithologisch gebied uiterst merkwaardig gelegen. De groote vogelmassa's uit het Noorden komen voor het grootste gedeelte langs onze kusten, en bieden den vogelkenner een bron van studie en genot. Waarheen ge u in dezen tijd wendt, 't zij naar de moerassen, de meren, de rivieroevers, de polders, de duinen, het strand, of de eenzame bosschen en heiden der Veluwe, overal is rijk vogelleven, en vele vreemde, zeldzame gasten uit Noordelijker streken trekken onze bijzondere opmerkzaamheid. Vooral langs de kusten der Noordzee is de trek steeds in vollen gang, en troep na troep, zwerm na zwerm trekt in gesloten gelederen aan het oog van den waarnemer voorbij, die, boven op een duintop staande, de reinste natuurgenoegens smaakt. Maar tegenover deze nieuwe soorten staan velen, die ons verlaten of reeds weggetrokken zijn, om met de eerste verwarmende stralen der lentezon weer in het vaderland te verschijnen. In de laatste week van Augustus en de eerste van September verdwenen successievelijk de vlugge gierzwaluwen, de gele spotvogeltjes, de zwarte stern-tjes en de Pruisisch gekleurde wielewaal. Maar de groote leegten treffen u pas in de tweede helft van die maand. Dan trekken weg de sobere bastaard-nachtegaaltjes, de bruingroene rietzangers en karkieten, de snorrende geitenmelkers, de koekoek, de huiszwaluw, het prachtige blauwborstje, de gevierde philomeel nachtegaal, de witgeneusde roodstaart, de zwartkoppige rietgors, de zonderlinge draaihal, de boompieper met zijn kanarievang, de wreede klauwieren, de grutto, de dikkoppige griel met zijn gele uilenogen, de kleine boschzangertjes: t is, tijftjaf, fluit, zwartkop, braamsluiper, het grappige paapje, de gewone- en de roodborsttapuit, en dan nog de verschillende strandvogels, als kie-viten, kemphaantjes, tureluurs, enz. Ge ziet wat een groote bres er plotseling in onze vogels wordt geschoten. Sommige der genoemde soorten houden het bij mooi herfstweer nog wel uit tot de eerste Octoberdagen, maar tegen November treft ge er niet veel meer van aan. Van de gasten, die ons van uit andere landen in den herfst komen bezoeken, kent de leek weinig meer

dan de ganzen, die in den bekenden V-vorm hoog in de lucht hunne reis voortzetten. Dat zijn in 't begin meest akkerganzen. Wordt het wat kouder, dan verschijnen langzamerhand ook de gewone wilde ganzen en aanverwante soorten. Maar de vogelvriend let ook nog op andere vogels. Groote troepen lijsters plunderen op onbeschaamde wijze de laatste vruchten van de heesters, oranje lijsterbessen, roode kardinaalshoedjes en glimmend zwarte vlierbessen. Kramsvogels, koperwieken, die u een vlam-mend roode vlek op elken vleugel toonen bij het opvliegen, groote-of mistelijsters met sterk gevlekte borst, gitzwarte merels met oranjeroode snavels en eenvoudige, bruingestippelde zanglijsters. Verscheidene vreemde eendensorten komen nu in ons waterlandje, velen om het nooit weer te verlaten, want overal schuil-en loken. Behalve de eenden en ganzen vangt de vindingrijke mensch in dezen tijd groote hoeveelheden sijsjes met lijms-tokjes en ook lijsters, die den strik bij het takje met verlokken-de roode vruchten niet tijdig zagen. Zulk vogelvangen moest eigen-lijk strafbaar zijn. — Langs de duinen strijkt met troegen vleu-gelag een enkele zeearend, en spiedt naar buit. En die is er genoeg. In zee liggen overal troepjes eenden, en allerlei gelui-den, van het hooge, geagiteerde pieuw-iouw der kleine smientjes, tot het doffe oe-oe der eidereenden treffen het oor van den een-zamen strandwandelelaar. Ook de binnenwateren, de Friesche meren, de overstroome Brabantsche polders, enz. zijn in de herfstmaanden ware verzamelplaatsen van zwemvogels, en daar hebben de Brabantsche visschers, kooikers en jagers een inge-nieuze vangerij voor verzonnen, het „kwett'len" waarover ik het vorige jaar in de „Levende Natuur" het een en ander vertelde. Talingen, smienten, pijlstaarten, nonnetjes, brilduikers, tafel-eenden, wilde eenden, slobben, alles drijft in bonte kleurenmen-geling op de wijde plassen, vaak geëscorteerd door enkele vreemde futensoorten, die we 's zomers niet opmerkten.

Met de eerste hagel- en sneeuwbuien zijn plotseling de bonte kraaien gearriveerd, en met hen verschijnt van tijd tot tijd een troepje witgeklepte bruine notenkrakers. Nu moet ge ook acht geven, of de pestvogel, een mooie vogel met een leelijken naam, zich niet vertoont. Dat is wel het prachtigste dier, dat ons in de wintermaanden bezoekt. Verder kunt ge nu ook de statige kraan-vogels en de witte zwanen zien trekken, de witte sneeuwgorzen hebben de plaats van hun nicht de rietgors ingenomen, en vele vogels bereizen nu onze landouwen in groote of kleine afdeelin-gen. De meezen vooral zijn in dezen tijd in actie; er is bijna geen dennenbosch, waar ge niet de witte wangen en de gele vesten der koolmeezen ziet of de hemelsblauwe kopjes der pimpels ziet blinken tusschen het stemmige, donkere naaldengroen. Sierlijke dwergjes van goudhaantjes trekken onder geheimzinnig gemies-per met den troep mee, en niet zelden zitten er, behalve zwartkop-, zwarte-, kuif- en staartmeezen, ook vuurgoudhaantjes tus-schen. Allen vooruit is de groote bonte specht. Waar zijn roode kap schittert of zijn luid kik-kik weerklinkt, daar volgt hem de geheele levenslustige schare. Zijn familielied, de groene specht, giert van pret in het kleurige herfstwoud, als wist hij niet, dat weldra de winter voor de deur staat.

Nu moet ge weldra beginnen met voederbakken te plaatsen, of tenminste zaad te strooien, en nestkastjes op te hangen, opdat den velen vreemdelingen een gastvrije slaapplek wordt aange-boden. Behalve de meezen, die ge er wel alle, behalve kuif- en zwarte mees op krijgt, hebt ge ook kans op den koddigen boom-kleaver, den diksnaveligen appelvink en het eenvoudige boom-kruipertje. Roodborstjes, vinken en heggemusshjes krijgt ge, natuurlijk bij geschikt voer, in massa's. Voor de meezen is het aan te bevelen een kokosnoot door midden te zagen, en de beide helften in een boom of voor het raam te hangen. Ook kunt ge brokken kokosnoot in een netje doen. Ik voorspel u veel ge-noegen van de acrobatische toeren der handige vogels. Nog is er een prachtvogel aangekomen, de goudvink. Telkens verneemt ge het tevreden büt-büt van de goedmoedige dieren. De man-netjes hebben een bloedroode, de wijfjes een meer grauwe borst. Broeden doen ze ook wel in ons land, maar 's winters komen toch nog vele exemplaren, die een beetje grooter zijn dan de onze, uit het Noorden. Van de andere vinken valt nog de keep en het fratertje te vermelden, die niet zelden op de wreede vinkenbanen een ontijdigen dood vinden. Van onzen gewonen vink ziet ge haast uitsluitend mannetjes, reden waarom Linnæus hem den naam van coelebs (weduwenaar) gaf. Roofvogels ontbreken even-min op 't programma. Laag vliegt de sperwer over het kale veld, of zit in een hoogen boom op den uitkijk naar buit, evenals de sierlijke slechtvalk, de reeds genoemde zeearend, en andere soor-ten. De reigers, vaak zoo mager als een hout, trachten uit het stille water nog wat van hun gading te vinden, en met hen visschen waterhoentjes, dodaarsjes, koeten en futen den modde-rigen bodem af, zoodat ook de moerassen lang niet van alle vogel-leven ontbloot zijn. Diana's aanhangers grijpen thans naar ge-weer en patroontasch, en brengen menige snip, eend, fazant, patrijs of korhoen thuis. De natuurvriend, die een jager kent, verkeert thans in zeer gelukkige omstandigheden, die velen hem benijden; verscheidene zeldzame exemplaren krijgt hij onder oogen, of kan hij aan zijn verzameling toevoegen, waarvan an-deren verstoken blijven. Ge bemerkt het, lezer, ook in den „dooden" tijd van het jaar is er veel te zien en te genieten in de vrije natuur, wellicht meer dan op lezingen, tooneelvoorstellin-gen en theaters.